

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-35](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-35)

УДК 338.242 : 339.976

Дмитро ДИХНІЧ

Вінницький національний технічний університет

<https://orcid.org/0000-0003-4123-1027>

e-mail: duxnich.d@gmail.com

МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИНЦИПІВ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті розкрито сутність міжнародних принципів корпоративного управління в розрізі формування ефективних взаємовідносин з клієнтами, акціонерами, постачальниками, громадськістю, державною та місцевою владою. Визначено основні теоретико-методологічні проблеми ефективності такого управління на українських підприємствах та їх реалізація у національній моделі корпоративного управління. Здійснено порівняння міжнародних та національних принципів корпоративного управління. Проведено аналізування застосування принципів корпоративного управління в практиці господарювання українських корпорацій.

Ключові слова: корпоративне управління, корпорація, акціонери, інвестори, принципи, ефективність, розвиток.

Dmytro DYKHNICH

Vinnitsia National Technical University

INTERNATIONAL AND NATIONAL FEATURES OF THE PRINCIPLES CORPORATE MANAGEMENT

The article reveals the essence of international principles of corporate governance in terms of forming effective relationships with clients, shareholders, suppliers, the public, state and local authorities. It was determined that the international principles of corporate governance are: protection of shareholders' rights; ensuring the equal treatment of shareholders, recognizing the rights of interested parties provided by law and encouraging active cooperation between the company and interested parties in creating welfare, jobs and ensuring the financial stability of the enterprise; ensuring timely and accurate coverage of information on all the most important issues related to the joint-stock company; ensuring strategic management of the company, effective supervision of the activities of executive directors, as well as reporting to the company and shareholders.

A detailed analysis of the characteristics of the principles of corporate governance according to various systems was carried out, which proved that the principles of corporate governance of the Organization for Economic Cooperation and Development were adapted for countries in which there is a movement towards a market economy in order to cover various existing governance models.

A comparison of international and national principles of corporate governance was made. The analysis of the application of the principles of corporate governance in the practice of management of Ukrainian corporations was carried out. It was determined that the principles of corporate governance that do not apply to modern enterprises include the following: participation of shareholders in decision-making, transparent capital structure, effective functioning of corporate control markets, equal treatment of owners of shares of the same type, participation of interested persons in the management of the corporation, access of interested parties persons to internal corporate information, high quality and reasonableness of information, annual audit by the auditor, the same attitude of the board to all shareholders.

Keywords: corporate governance, corporation, shareholders, investors, principles, efficiency, development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Формування ефективної системи корпоративного управління має надзвичайно важливе значення для країн у міжнародному економічному просторі. Виникла об'єктивна основа для розробки загальних міжнародних стандартів і правил, законодавчо закріплених та впроваджених у практику, які б гарантували потенційним інвесторам достатню надійність капіталовкладень.

Насьогодні збільшення попиту на інвестиційні ресурси обумовило посилення конкуренції за їх отримання. Поряд із внутрішніми інвесторами компанії високорозвинутих країн стали залучати до інвестиційного процесу зовнішніх інвесторів як з вже відомих ринків, так і з ринків, які тільки розвиваються. Достатньо низький рівень внутрішніх накопичень, недовіра дрібних інвесторів і відтік національного капіталу ускладнюють проблеми залучення інвестиційних ресурсів. За цих умов виникла необхідність створення і впровадження загальних стандартів і правил, які б дозволили потенційним інвесторам отримати повну, ясну й об'єктивну картину про ефективність діяльності компаній, реальних власників, структуру власності, механізми і методи інвестування з метою зменшення трансакційних витрат при прийнятті рішення про доцільність та надійність вкладання капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню міжнародних та національних особливостей корпоративного управління присвячено праці таких учених як: Задихайла Д.В., Кібенко О.Р., Назарової Г.В. [1], Мороза О. В., Карачини Н. П., Халімон Т. М. [2], Атаманчук З.А., Макогін З.Я. [3], Обельницької Х.В. [4], Заєць Т.О. [5], Сарнавської М.І. [6], Харун О.А. [7], Іоргачова М.І. [8]. Проте питання відокремлення міжнародних та національних

особливостей принципів корпоративного управління в площині порівняння та забезпечення ефективності корпоративного управління потребує детального вивчення.

Формулювання цілей статті

Формування ефективної моделі корпоративного управління ґрунтується на дотриманні певних принципів, тобто правил поведінки зацікавлених осіб. Тому з метою забезпечення ефективного корпоративного управління необхідно проаналізувати існуючі міжнародні та національні принципи корпоративного управління та визначити напрями інтеграції позитивних принципів у сучасну модель корпоративного управління.

Виклад основного матеріалу

Практика корпоративного управління відображає як міжнародний, так і національний досвід діяльності корпорацій. На цьому заснована класифікація принципів корпоративного управління [1, 2]. Так, Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР) спільно із Світовим банком, Міжнародним валютним фондом та іншими міжнародними економічними інституціями ініціювала у 1998 р. глобальну програму по створенню універсальних стандартів та норм корпоративного управління, націлену на істотне поліпшення національних систем корпоративного управління. Ці принципи покликані допомогти урядам як країн-членів, так і країн, що не є членами ОЕСР, у заходах щодо оцінки та удосконалення правової, інституціональної та нормативної бази корпоративного управління, а також надати орієнтири та рекомендації фондовим біржам, інвесторам, корпораціям та іншим сторонам, які б відігравали домінуючу роль у процесі удосконалення управління. Принципи мають еволюційний характер і повинні переглядатися у світлі суттєвих змін. Щоб зберегти конкурентоспроможність у середовищі, що змінюється, корпорації повинні оновлювати та коригувати свою практику корпоративного управління відповідно до нових вимог і можливостей [2].

Доцільно зазначити, що принципи корпоративного управління за методологією ОЕСР полягають у: захисті прав акціонерів; забезпеченні однакового ставлення до акціонерів, включаючи дрібних та іноземних акціонерів; визнанні передбачених законом прав зацікавлених осіб та заохочення активного співробітництва між компанією та зацікавленими особами в створенні добробуту, робочих місць та забезпеченні фінансової стабільності підприємства; забезпеченні своєчасного і точного висвітлення інформації з усіх найважливіших питань, що стосуються акціонерного товариства, включаючи його фінансовий стан, продуктивність, власність та управління; забезпеченні стратегічного керівництва компанією, ефективного нагляду за діяльністю виконавчих директорів з боку Ради, а також звітність цієї Ради перед компанією та акціонерами.

Метою принципів, розроблених Європейським Банком Реконструкції та Розвитку (ЄБРР), є сприяння встановленню взаєморозуміння між корпораціями, кредиторами і інвесторами при ухваленні рішень про надання кредиту або вкладання капіталу шляхом впровадження раціональних ділових норм у корпоративну практику [3].

Міжнародний досвід дає підстави для формування загальних принципів корпоративного управління майже в усіх країнах, де правова і бюджетно-податкова системи змінюються внаслідок швидкого економічного розвитку. Тому корпорації трансформаційних економік повинні пройти шлях від проголошення принципів до їх поступової реалізації.

Вважаємо за необхідне підкреслити, що основна увага у принципах ЄБРР привернута до відносин «зацікавлених сторін» та створення балансу їх інтересів у діяльності акціонерного товариства. Головними вважаються відносини з: клієнтами, акціонерами, постачальниками, громадськістю, державною та місцевою владою [1,4].

Отже, найважливішою складовою успіху будь-якої компанії є наявність стабільних клієнтів — кредиторів та інвесторів, довіра яких базується на дотриманні таких правил: незмінно висока якість товарів та послуг за конкурентоспроможними цінами; гласність у взаємовідносинах із клієнтами і надання їм достовірної інформації про товари і послуги; урахування всіх аспектів обслуговування клієнтів, включаючи надійність послуг, дотримання термінів, оперативний розгляд скарг і активний збір відгуків клієнтів та реагування на них; довгострокові взаємовідносини із клієнтами і недопущення спекуляцій ринковою кон'юнктурою.

З огляду на те, що акціонери є власниками компанії, то вони повинні мати можливість контролювати діяльність керівництва корпорації і брати участь у прийнятті ключових рішень. До раціональних принципів корпоративного управління відносяться такі: юридичне закріплення в статуті компанії функцій і обов'язків керівних органів і акціонерів; гласність правил голосування, складу акціонерів; захист прав дрібних акціонерів за втрати вартості їх акцій; порядок забезпечення достовірності списку акціонерів; систематичний і відкритий зв'язок з акціонерами; отримання правил проведення зборів акціонерів та надання достатньої інформації щодо прийняття рішень; чіткий розподіл повноважень між керівними органами корпорації, тобто правлінням, спостережною радою і загальними зборами акціонерів.

Щодо взаємовідносин з працівниками, то, незважаючи на глибокі культурні і соціальні розходження між різними країнами в цьому питанні, є ряд основних принципів, яких дотримуються успішно діючі компанії у взаємовідносинах зі своїми працівниками: обов'язкове дотримання трудового законодавства; забезпечення необхідних норм охорони і гігієни праці; принцип найму, оплати праці і просування по службі працівників без будь-якої дискримінації; дотримання права працівників на участь у профспілковій діяльності; ефективні системи консультацій із працівниками щодо умов праці й інших питань, що безпосередньо пов'язані із робочим місцем; чітко сформульовані принципи оплати праці, пільг, просування по службі; турбота про добробут працівників у цілому [5].

Доцільно підкреслити і важливу роль взаємовідносин з постачальниками. Справедливість і гласність у взаємовідносинах з постачальниками — істотно важливі елементи ефективної корпоративної практики, оскільки вони створюють умови для забезпечення надійності відносин з постачальниками. Тому компанії повинні: дотримуватися чітких і гласних принципів закупівель; суворо карати працівників, що беруть хабарі; уникати справ з постачальниками, котрі намагаються спрямувати процес закупівель у русло власних інтересів; суто підтримувати комерційні відносини з постачальниками, зокрема з тими, що пов'язані з компанією спільною власністю; прагнути оперативної оплати рахунків постачальників; утримуватися від закупівель матеріалів, торгівля якими заборонена міжнародними екологічними й іншими конвенціями.

Безумовно і правильно побудовані відносини з громадськістю мають важливе значення оскільки будь-яка компанія є невід'ємною частиною місцевості, де вона розташована. Компанії повинні: враховувати проблеми, що викликають стурбованість у місцевого населення; консультуватися у разі потреби з місцевим населенням і з відповідними групами, що виражають інтереси громадськості; враховувати вплив своєї діяльності на навколишнє середовище і дотримуватися всіх діючих природоохоронних законів і норм; сплачувати всі податки; дотримуватися всіх обов'язкових норм законодавства; мати всі державні дозволи і ліцензії, необхідні для діяльності корпорації; вести справи з місцевими і центральними органами влади без неправомірних засобів впливу на прийняття адміністративних рішень [6].

Іншою організацією, яка також займається розробкою міжнародних стандартів з корпоративного управління, є Конфедерація європейських асоціацій акціонерів «Євроакціонери» (Брюссель). Головними цілями цієї організації є представлення інтересів акціонерів, фізичних осіб, у Європейському Союзі [7].

Принципи групи «Євроакціонери» так само, як і принципи ОЕСР, спрямовані на покращення правової, інституційної та регуляторної бази корпоративного управління, але є більш конкретними та детальними.

Окреслимо принципи корпоративного управління за групою «Євроакціонери» [8]:

1. Головною метою компанії повинна бути максимізація вартості акцій акціонерів.
2. Рішення, що мають суттєвий вплив на природу, розмір, структуру та ризики компанії, а також на позиції акціонерів, повинні підлягати затвердженню акціонерами та прийматися річними загальними зборами.
3. Акціонери більшості повинні робити попередні пропозиції щодо купівлі акцій акціонерів меншості у випадку, коли частка акціонера більшості перевищує певний рівень (від 25% до 33,3%).
4. Процеси злиття та поглинання повинні регулюватися.
5. Компанії повинні відразу розкривати інформацію, яка може мати вплив на ціну акцій, а також інформацію про акціонерів, частка яких стає більшою або меншою, ніж певний рівень (5%).
6. Інформація щодо порядку денного та інших питань, що виносяться до загальних зборів, повинна публікуватися вчасно.
7. Акціонери повинні мати можливість вносити пропозиції до порядку денного річних загальних зборів.
8. Акціонери повинні мати право обирати членів принаймні однієї ради та приймати рішення про їх звільнення, до виборів — висувати кандидатів до членів ради.
9. Членство у правлінні (виконавчі директори) та у спостережній раді (невиконавчі директори) слід обмежити строком до дванадцяти років.

Надані характеристики принципів корпоративного управління за різними системами засвідчили, що саме принципи корпоративного управління Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) були адаптовані для країн, у яких відбувається рух до ринкової економіки (зокрема для України) з метою охопити різні існуючі моделі управління та врахувати те, що корпоративне управління перебуває в стадії становлення. Цілком доцільним є дослідити, яким чином використовуються ці принципи в практиці господарювання українських корпорацій (таблиця 1) [2].

Очевидно, що повна реалізація наведених принципів корпоративного управління призведе до приведення моделі в ідеальний стан, який не досягнуто жодною країною. На наш погляд, модель має у своєму розвитку лише прямувати і наближатися до ідеального стану, який є оптимальною формою взаємодії учасників корпоративних відносин.

Щодо національної моделі, то підсумок даних засвідчив, що з 23 принципів управління реалізуються повністю 2 (9%), неповністю 11 (48 %) і не діють 10 (43 %). До числа останніх слід віднести:

участь акціонерів у прийнятті рішень, прозора структура капіталу, ефективне функціонування ринків корпоративного контролю, однакове ставлення до власників акцій одного виду, участь зацікавлених осіб в управлінні корпорацією, доступ зацікавлених осіб до внутрішньокорпоративної інформації, висока якість та обґрунтованість інформації, щорічна перевірка аудитором, однакове ставлення ради до всіх акціонерів.

Таблиця 1.

Реалізація принципів ОЕСР у національній моделі корпоративного управління

Принципи ОЕСР	Принципи в управлінні українськими акціонерними товариствами	
	реалізуються	реалізуються не повно
1. Права акціонерів		
А. Захист основних прав		+
Б. Участь у загальних зборах		+
В. Врахування наслідків використання голосу		+
2. Однакове та справедливе ставлення до акціонерів		
А. Заборона операцій менеджерів у власних інтересах		+
Б. Оприлюднення керівництвом ознак конфлікту інтересів		+
3. Роль зацікавлених осіб в управлінні компанією		
А. Управління має забезпечувати права зацікавлених осіб		+
Б. Зацікавлені особи повинні мати можливості захищати свої права		+
4. Розкриття інформації та прозорість		
А. Канали розповсюдження інформації повинні забезпечувати вільний доступ користувачів		+
5. Обов'язки ради		
А. Члени ради повинні діяти в найкращих інтересах компанії та акціонерів		+
Б. Рада повинна забезпечувати дотримання інтересів зацікавлених осіб		+
В. Рада повинна виконувати ключові функції управління	+	
Г. Члени ради повинні мати доступ до всієї необхідної їм інформації	+	

Відзначимо, що в 2014 р. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку затвердила оновлені принципи корпоративного управління [9], які спрямовані на якісне та прозоре управління товариством і дотримання яких спроможне допомогти товариствам у підвищенні їх інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності. Декларативно національні принципи корпоративного управління корелюють із міжнародними. Відмінністю від затверджених принципів корпоративного управління в 2003 р. є більш деталізоване методологічне забезпечення запровадження і розвитку принципів корпоративного управління та встановлення додаткових вимог до проведення зборів власників облігацій, підбиття підсумків голосування на них, оформлення рішень зборів, зберігання документації у зв'язку із зборами. Відтак, суттєвих змін не відзначено. Проте не визначено відповідальності щодо недотримання затверджених принципів корпоративного управління, що зменшує якість та ефективність корпоративного управління в сучасних корпораціях України.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Визначені міжнародні принципи корпоративного управління залишаються тільки бажаною метою, тому що законодавча база в самих різних країнах не забезпечує умов для використання набутого світового досвіду. Загалом для поліпшення інвестиційного клімату і подальшого зростання ефективності корпоративного управління необхідні відповідні регулятивні дії, які б сприяли втіленню міжнародної практики у юридичні, нормативні і бюджетно-податкові норми окремих країн.

Що стосується принципів в управлінні українськими акціонерними товариствами, то найбільші проблеми існують при реалізації прав акціонерів і прозорості дій керівництва корпорацій, що свідчить про замкненість вітчизняних корпорацій, їх орієнтацію на інтереси стратегічних інвесторів та, водночас, ігнорування прав дрібних інвесторів, а також створення штучних інформаційних бар'єрів від переважної більшості зацікавлених осіб.

Література

1. Задихайло Д.В., Кібенко О.Р., Назарова Г.В. Корпоративне управління: навчальний посібник. Х.: Експада, 2003. 688 с.
2. Мороз О. В., Карачина Н. П., Халімон Т. М. Корпоративне управління на підприємствах України: постприватизаційний етап еволюції: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ - Вінниця, 2007. 180 с.
3. Атаманчук З.А., Макогін З.Я. Моделі корпоративного управління: світовий досвід та проблеми формування в Україні в умовах сучасних викликів та загроз. *Економіка і організація управління*. 2022. №2 (46). С. 67-75.
4. Обельницька Х.В. Основні риси сучасного корпоративного управління в Україні. *Економічний аналіз*. 2014. Том 15. №3. С. 93-100.

5. Заєць Т.О. Моделі та механізми корпоративного управління в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. №11. С. 65-68.
6. Сарнавська М.І. Особливості формування корпоративного сектору в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. №6. С. 96-99. URL: http://lsej.org.ua/6_2016/28.pdf
7. Харун О.А. Розвиток корпоративного управління в умовах глобалізації. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Випуск 6 (17). С. 409-415.
8. Іоргачова М.І. Проблеми корпоративного управління в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. №11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/52.pdf
9. Про затвердження Принципів корпоративного управління : Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22 липня 2014 р. № 955. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr955863-14#n13>

References

1. Zadykhaylo, D.V. Kibenko, O.R. and Nazarova, G.V. (2003), *Korporatyvne upravlinnia* [Corporate management], Expada, Kharkiv, Ukraine.
2. Moroz, O.V. Karachyna, N.P. and Halimon, T.M. (2007), *Korporatyvne upravlinnia na pidpriemstvakh Ukrainy: postpryvatyzatsiyniy etap evoliutsii* [Corporate governance at enterprises of Ukraine: the post-privatization stage of evolution], UNIVERSUM – Vinnytsia, Vinnytsia, Ukraine.
3. Atamanchuk, Z.A. and Makohin, Z.Ya. (2022), “Models of corporate management: global experience and problems of formation in Ukraine”, *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 2 (46), pp. 67-75.
4. Obelnytska, K.V. (2014), “Main features of modern corporate management in Ukraine”, *Ekonomichnyy analiz*, vol. 3, no.15, pp. 93-100.
5. Zayets, T.O. (2010), “Models and mechanisms of corporate governance in Ukraine”, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 11, pp. 65-68.
6. Sarnavs'ka, M.I. (2016), “Peculiarities of the formation of the corporate sector in Ukraine”, *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*, [Online], vol. 6, available at: http://lsej.org.ua/6_2016/28.pdf
7. Kharun, O.A. (2018), “Development of corporate governance in globalization conditions”, *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, vol. 6 (17), pp. 409-415.
8. Iorgachova, M. I. (2018), “Problems of corporate governance in Ukraine”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 11, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/52.pdf
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Decision of the National Securities and Stock Market Commission “On the approval of the Principles of Corporate Governance”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr955863-14#n13>